

njem poglavju posveti latinščini v Egiptu, kjer so v času rimskega imperija sobivali trije jeziki: latinski, grški in egipčanski. Izbira določenega jezika ni izbira sama po sebi, pač pa je lahko odraz moči ali dejanje, ki izraža stopnjo prilagojenosti. Latinščina je imela v Egiptu izredno pomembno vlogo v vojski, kjer je bila uradni jezik, Adams pa jo poimenuje tudi »*super-high*« jezic vojske. V nadaljevanju sledi predstavitev dvojezičnosti na Delosu, kjer je obstajala skupnost *negotiatores*; italški priseljenci so se na otoku Delosu razmeroma dobro jezikovno integrirali, kar pa je pustilo določen jezikovni pečat na ohranjenih napisih. Izbira jezika tudi na tem mestu ni prepuščena naključju, ampak je odvisna od mnogo dejavnikov: komu je napis posvečen, kdo ga je postavil in podobno. Prav gotovo pa že sam jezik, ki so ga v neki situaciji izbrali, nosi del sporočila. Sledi še predstavitev dvojezičnosti z vsemi posebnostmi in značilnostmi v Graufesenque.

V občutno krajšem poglavju se avtor dotakne naučene latinščine, in

pri tem najprej komentira prevod Babrija (*Babrius*), nato pa se dotakne še Klavdija Terencijana (*Claudius Terentianus*) in njegovega glagolskega oblikoslovja. V sklepnem delu še enkrat predstavi določene pojme, ki so bili še posebej povezani z jezikom in dvojezičnostjo v antiki: identiteta, diglosija, »*language attitudes*«, »*language policies*«, smrt jezika, vojska, suženjstvo, helenizacija latinskega jezika, vulgarna latinščina in pismenost.

Predstavljena knjiga je za preučevanja bilingvizma v antiki temeljno delo, saj nas ne le seznanja z osnovnimi pojmi dvojezičnosti, pač pa jo obravnava v različnih kulturnih, časovnih in jezikovnih kontekstih. Dvojezičnost je sicer prisotna skozi vso zgodovino, gotovo pa ima v vsaki eri določene značilnosti, ki se ne ponovijo nikoli več. Kvalitete tega dela se gotovo skrivajo tudi v tem, da je avtor najprej sistematično razdelal dvojezičnost samo, nato pa jo postavil v časovni okvir, ki je splošnemu vedenju dodal nove razsežnosti.

Julijana Visočnik

R. Kiesler, *Einführung in die Problematik des Vulgärlateins*. Romanistische Arbeitshefte 48, Max Niemeyer Verlag. Tübingen 2006. 136 str.

Recenzija

Po dolgem času je pred nami delo, ki se ukvarja z vulgarno latinščino, torej s tisto zvrstjo latinskega jezika, za katero bi lahko dejali, da je bila kar nekaj časa puščena ob strani. S

prispevki J. Hermana se je to v veliki meri spremenilo, za sabo pa je potegnil še mnoge druge, ki so se začeli ukvarjati z vulgarno latinščino, njenimi viri, značilnostmi in predvsem pomenom za razvoj romanskih jezikov. Znanstveniki so tako sočasno z njenim »odkritjem« odstrli še pomen latinskih napisov kot edinega zanesljivega vira za preučevanje vulgarne različice jezika.

Knjižica, ki ima učbeniški značaj in kot takšna ni pretirano izčrpna ter natančna, je razdeljena na enajst kratkih poglavij. Začne se s standardnima poglavjema o stanju in zgodovini raziskav ter z definicijo in poimenovanjem. Izbor literature v prvem poglavju v kombinaciji z bibliografijo na koncu knjige pri naša koristno zbirko pomembnih del z obravnavanega področja. V drugem poglavju avtor zbere številne definicije vulgarne latinščine, pri katerih je mogoče zaznati nekatere skupne točke, ki pa jih poudari predvsem Herman. Vulgarna latinščina je namreč brez časovnih omejitev (pojavlja se namreč že od 3. st. pr. Kr. pa vse do romanskih jezikov); je govorni jezik (besedil praktično ni) in je jezik vsakdanjega življenja. Stopnje v razvoju latinščine so predstavljene izvorno; v vsakem obdobju pisani latinščini doda vzporedno obliko pogovornega jezika: tako arhaični latinščini (do 200 pr. Kr.) stoji nasproti latinščina brez trdne oblike; literarni (med 200 pr. Kr. in 100 po Kr.) je nasproti pogovorna; klasični (med 100 in 400) vulgarna; pozni latinščini t.i. predromanska faza ter srednjeveški latinščini romanski jeziki.

Učbeniški značaj knjižice potrjujejo naloge oziroma vprašanja, ki stojijo na koncu vsakega poglavja. Štiri ali pet postavljenih vprašanj ima funkcijo ponovitve oziroma poglobitve predelane snovi. Glede na skromen obseg dela ima takšna dopolnitev še večji pomen; označimo jo lahko za zelo pozitivno.

Sledi poglavje, ki ni ozko jezikoslovno, temveč se bolj dotika zgodovine in okoliščin, v katerih se je latinščina uporabljala ter razvijala. Zgodovina

posameznega jezika je pač povezana s splošno zgodovino, nič manj to ne velja za latinščino, ki je bila v osnovi jezik oziroma narečje majhnega območja okoli Rima. Z njegovim širjenjem pa se je vedno bolj in vedno dlje od svoje domovine širil tudi jezik. Nekaj pozornosti avtor nameni romanizaciji in latinizaciji novo osvojenih ozemelj; v kompletu z njima pridejo kratke predstavitev rimske vojske, kolonizacije, rimske uprave, cest, trgovine, državljanstva in rimskega šolstva, ki so vsak na svoj način vplivali tudi na širjenje ter razvoj jezika. V tem kontekstu večji pomen pripiše še krščanstvu, ki je po eni strani s svojo specifično vlogo prav tako vplivalo na razširitev jezika, po drugi je znotraj jezika povzročilo določene spremembe (predvsem pomenske).

Glavni viri vulgarne latinščine so latinski slovnice, glosarji, latinski napisi, avtorji (Petronij, Plavt), tehnični sestavki, zgodovinska dela in kronike, zakoni, listine ter krščanski teksti. Avtor napisom ne pripiše pomena, ki bi si ga zaslužili, saj so med vsemi ostalimi viri še najbolj odraz navadnega ljudstva. Zaradi značaja napisov ni mogoče analizirati skladenjskih in besediloslovnih značilnosti, omejeni smo predvsem na glasoslovne, pravopisne ter oblikoslovne posebnosti. Pomembno vlogo ima še rekonstrukcija določenih oblik, do katere lahko pridemo na osnovi romanskih jezikov, ter latinske sposojenske v neromanskih jezikih.

Naslednji trije razdelki so namenjeni pravim slovniciim značilnostim vulgarne latinščine. Glasoslovje, oblikoslovje in skladnjo je tudi najlažje preučevati. Razvoju vokalov

sledijo še konzonanti ter posamezne posebnosti pri enih in drugih. Monoftongizacija pri vokalih, ter palatalizacija, asimilacija, omahovanje med b in v, sonorizacija pri konzonantih so glavne značilnosti glasovnega razvoja. Tendence oblikoslovnega razvoja lahko strnemo v poenostavitvev, regularizacijo izjem (npr. nepravilnih glagolov), redukcijo sklonov (namesto njih predložne zveze), sovpadanje moškega in srednjega spola (ostaneta samo še moški in ženski) ter opisno stopnjevanje pridevnikov. Spremembe je mogoče opaziti tudi pri glagolskih oblikah. Uporabljati se začne futur sestavljen s *habeo*; pluskvamperfekt, futur 2, konjunktiv perfekta in sestavljene oblike perfekta pa izginejo. Štiri konjugacije so bile sicer še vidne, mešati pa sta se začeli druga in tretja. Skladenjske značilnosti so predstavljene na enostavni in kompleksni (sestavljeni) povedi. Najbolj znana sprememba v okviru skladnje je uporaba *quod* stavka namesto klasično latinske strukture *AcI*.

Sledi krajše poglavje o besednem zakladu, tvorbi besed in frazeologiji. Pri tem je pomemben pojav sprememba pomena, da katerega pride zaradi različnih vzgibov, med katerimi ima posebno mesto prav krščanstvo. V tej zvezi je potrebno omeniti še sposojenke: grecizmi, germanizmi in sposojenke iz keltskega jezika, ki so svoje mesto našli prav v ljudskem jeziku.

Latinski jezik in rimska kultura sta bila na začetku pod velikim grškim vplivom, ki ga je mogoče opazovati tudi v vulgarni latinščini. Grecizmi so vidni v besednjaku vulgarne latinščine, pa tudi v njeni slovnici.

Predzadnje poglavje je posvečeno tipologiji vulgarne latinščine, v zadnjem pa je podan povzetek in sklepne misli, ki se iztečejo v probleme, s katerimi se srečujemo pri preučevanju te vrste latinščine. Omenjen je že bil problem njenega rekonstruiranja, sledi mu vprašanje prehoda latinskega v romanske jezike. Kje se je odvil, kako in predvsem kdaj se je to zgodilo?

V dodatku si lahko preberemo tri besedila, zapisana v latinščini, ki jo lahko opredelimo kot vulgarno oziroma ji je vsaj zelo blizu. Iz 1. pol. 1. st. je odlomek iz Petronija (*Cena Trimalchionis*), iz 2. pol. 8. st. je parodija na *Lex Salica*, iz 10. st. pa sta odlomka iz *Glosas emilianenses* in *Glosas silenses* (iz Španije). Natančni komentarji k odlomkom prinašajo razlage oblik, ki bi bile nenavadne in nepravilne v klasičnem kontekstu. Na tem mestu, postavljene v časovni in geografski okvir, ter v socialno ozadje, iz katerega besedila prihajajo, pa so samo plastična ilustracija pogovorne oblike jezika. Tovrsten zaključek učinkovito zaskroži obravnavano snov, saj se lahko na konkretnih primerih poučimo o značilnostih, ki so bile na prejšnjih straneh predstavljene teoretično. Morda pogrešamo še kak primer iz epigrafskega sveta, sploh če naj bi bili napisi najbolj verodostojen vir vulgarne latinščine. Priročnik Uvod v problematiko vulgarne latinščine se lahko uporablja kot dobro dopolnilo k študiju latinskega jezika (predvsem njegovega razvoja), pa tudi kot uvod v študij romanskih jezikov in njihove zgodovine.

Julijana Visočnik